

Wie is eigenaar vondsten bij onderzoek en opsporing Ontploffbare Oorlogsresten?

Casusbeschrijving

Bij werkzaamheden binnen een project in onze gemeente is munitie (zogenaamde Panzerfausten, Duitse anti tankwapens), een vuurwapen dat niet meer werkt en geen munitie bevat (een Hotchkiss M1914, een machine geweer van het Franse leger dat werd gebruikt in zowel de eerste als Tweede Wereldoorlog) en een bord met de tekst "voor Joden verboden" gevonden.

Deze voorwerpen zijn, door een bedrijf dat is gespecialiseerd in onderzoek en opsporing van ontplofbare oorlogsresten, tijdens opsporingswerkzaamheden gevonden en vervolgens veilig gesteld.

In overleg met de gemeente en het betreffende opsporingsbedrijf is de munitie door de EODD, namens de gemeente, vernietigd. Het bedrijf heeft het vuurwapen, dat niet meer gebruikt kon worden, afgevoerd naar haar eigen locatie en het bord staat in de keet van de aannemer.

Wie is de eigenaar van deze vondsten en wat moet en kan er met deze vondsten gebeuren?

Status van gevonden voorwerpen

Om te kunnen bepalen wie eigenaar van welk goed is en wat er vervolgens mee moet gebeuren is het zaak te weten over welke voorwerpen het gaat en wat daarvan de status is.

In deze casus gaat het over:

- munitie;
- een vuurwapen en
- een verbodsbord.

De voorwerpen zijn aangetroffen bij opsporingswerkzaamheden naar ontplofbare oorlogsresten (hierna; OO). OO betreft achtergelaten ontplofbare munitie en niet-gesprongen munitie uit de Tweede Wereldoorlog.

Het kan ook voorkomen dat bij een archeologische opgraving OO wordt aangetroffen. In een dergelijk geval is er direct sprake van bodemvondsten of een term die nog beter de lading dekt, modern oorlogserfgoed.

Bepalen of sprake is van bodemvondsten

Als het gaat om vondsten (inclusief munitie) die worden aangetroffen bij opsporingswerkzaamheden naar OO dan is het van belang dat op dat moment de afweging wordt gemaakt of er sprake is van bodemvondsten.

De Erfgoedwet spreekt van archeologische vondst, de definitie daarvan luidt: overblijfsel, voorwerp of ander spoor van menselijke aanwezigheid in het verleden afkomstig van een archeologisch monument. Een algemenere term als bodemvondst dekt de lading beter en voorkomt discussie door niet deskundigen of er wel of niet sprake is van cultuur historische waarde, Bodemvondsten kunnen van wetenschappelijk belang zijn en ten allen tijde moet dan de opdrachtgever van de werkzaamheden en het bevoegde gezag in kennis worden gesteld.

Vanuit een cultuurhistorisch perspectief zal een integrale afweging gemaakt moeten worden wat te doen met deze bodemvondsten. Tijdige afstemming tussen verschillende vertegenwoordigers van de gemeente (vanuit veiligheid, bodem, archeologie) en het opsporingsbedrijf is nodig.

De uitkomst van die integrale afweging verschilt van geval tot geval. De locatie en de specifieke gebeurtenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn daarvoor bepalend. Is er sprake van specifieke lokale, regionale of nationale maatschappelijke betekenis? Als er sprake is van regionale of nationale betekenis zal de afstemming ook op dat niveau plaats moeten vinden.

Welke wetgeving is van toepassing?

De munitie

In dit geval zijn er anti tankwapens aangetroffen die, in de staat waarin ze zijn aangetroffen, voor een onveilige situatie zorgen. De eerste prioriteit is het opheffen van dit gevaar. Meestal door het vernietigen van de munitie, een taak die exclusief bij de EODD is neergelegd.

Technisch inhoudelijk is over deze munitie veel bekend en voor het vertellen van het mogelijke lokale verhaal kan bijvoorbeeld ook dummy munitie worden gebruikt. Maar als bodemvondsten vallen de Panzerfausten evenzogoed onder de Erfgoedwet. Als ze in een context zijn gevonden die archeologisch/historisch van belang is, dient hier ook aandacht aan te worden besteed.

Dus deze munitie valt niet enkel onder de Wet wapens en munitie (hierna; WWM) maar ook onder de Erfgoedwet.

Het vuurwapen

Het vuurwapen is niet meer werkend en bevat geen munitie. De EODD mag als enige beoordelen of er een explosieve lading aanwezig is en daarmee of er sprake is van een potentieel gevaar. Het is niet aan het opsporingsbedrijf om dit te bepalen. Enkel een wapentechnicus kan bepalen of een wapen geschikt is voor het afvuren van munitie of ooit nog zo geschikt gemaakt kan worden. Voor onklaar gemaakte wapens bestaat op Europees niveau een systeem, waarbij certificaten bij een onderzocht wapen worden gevoegd. Dan nog valt het vuurwapen onder de WWM en kunnen er vanuit de WWM voorwaarden bestaan aangaande het restaureren, schoonmaken, ten-toon-stellen of in opslag hebben.

Ook hier geldt dat deze bodemvondst onder de Erfgoedwet valt. Per specifieke situatie gelden specifieke voorwaarden. De WWM en de Erfgoedwet staan juridisch op hetzelfde niveau. Alleen een eventuele gevaarlijke situatie, zoals het nog bevatten van een explosieve lading, zou het oordeel kunnen beïnvloeden ten gunste van vernietiging. Maar anders dient ook een expert in modern oorlogserfgoed over een dergelijke vondst een oordeel te vellen.

Dus het vuurwapen valt zowel onder de WWM en de Erfgoedwet.

Het verbodsbord

Het verbodsbord is een voorwerp met cultuur historische waarde. Het bord, los van zijn historische context, is daarnaast verboden als het wordt getoond. Het Wetboek van Strafrecht (hierna; WvS) verbiedt namelijk belediging van een groep mensen en aanzetten tot haat, discriminatie of geweld. Hier kan er sprake zijn van een mogelijk lokaal verhaal, maar eigenlijk overstijgt de vondst het lokale belang. Een dergelijk bord past immers in de uitwassen van de (inter)nationaal bekende Holocaust en alle gevolgen van dien.

Dus de Erfgoedwet en het WvS, zijn beiden van toepassing.

Wie is eigenaar?

De Nederlandse centrale overheid is, als enige in Europa, van mening dat, als het gaat om overblijfselen uit de Tweede Wereldoorlog, militair materiaal eigendom blijft van de betreffende buitenlandse staat (dat geldt ook voor militair materiaal van Duitsland)¹. In de praktijk is gebleken dat de betrokken landen er voorkeur aan gegeven om de omgang met het oorlogserfgoed bij Nederland (de Staat der Nederlanden) te laten. Deze uitspraak is tot op heden nergens op schrift vastgelegd. Het is daarom beter om de lijn van de Europese Gemeenschap te volgen en de zoals door alle ons omringende landen gehanteerde methode te gebruiken. Dit door te stellen dat bodemvondsten van modern oorlogserfgoed een gedeeld erfgoed vertegenwoordigen. De enige lijn die bepalend is luidt, of er een persoonlijk eigendom te achterhalen valt, zoals geformuleerd in het Burgerlijk Wetboek. Als dat niet het geval is dan gelden de regels van de Erfgoedwet.

Munitie

De munitie in deze casus valt zowel onder de Erfgoedwet als onder de WWM. Er is namelijk sprake van een risico op detonatie. Op het moment dat de munitie wordt aangetroffen door een gecertificeerd opsporingsbedrijf wordt dat risico tijdelijk beheerst. Dat is ook het moment dat er een registratie van alle mogelijke gegevens kan plaatsvinden waarmee het wetenschappelijk belang gehandhaafd blijft, ook na het vernietigen van de bodemvondst. Het doen van een bodemvondst zelf heeft geen gevolgen voor de eigendomssituatie, de munitie wordt niet opeens eigendom van het opsporingsbedrijf of eigendom van de eigenaar van de grond, of iets dergelijks, maar wordt opgenomen in een depot voor bodemvondsten.

Omdat puur door de aanwezigheid van de munitie, los van de tijdelijke opslag door het gecertificeerde bedrijf, niet wordt voldaan aan de WWM zal de politie / EODD deze aan het "verkeer" onttrekken door de munitie te vernietigen. Na vernietiging bestaat er geen eigendomssituatie meer. In de praktijk is het voorwerp niet helemaal weg. Van geruimde munitie blijven immers scherven over. De EODD verzameld die na elke ruiming om te zien of de detonatie volledig is geweest. In dergelijke gevallen kan ook de Erfgoedwet alsnog in werking treden door fragmenten van bijvoorbeeld zeldzame of afwijkende modellen uit een context 'met een verhaal' voor deponering te selecteren. In die gevallen gaan de scherven naar het depot, anders worden ze afgevoerd door de EODD.

Vuurwapen en verbodsbord

Artikel 5.7 van de Erfgoedwet geeft aan:

Een archeologische vondst die is aangetroffen bij een opgraving en waarop niemand zijn recht van eigendom kan bewijzen, is eigendom van:

- a. de provincie waar de vondst is aangetroffen;
- b. de gemeente waar de vondst is aangetroffen, indien die gemeente beschikt over een aangewezen depot als bedoeld in artikel 5.8, tweede lid.
- c. de Staat, indien de vondst is aangetroffen buiten het grondgebied van enige gemeente.

Alle vondsten, ook die van modern oorlogserfgoed, waaronder militaire uitrusting, wapens en voer- en vliegtuigen zijn dus eigendom van een gemeente, indien het een eigen depot voor bodemvondsten heeft, dan wel van een provinciaal depot voor bodemvondsten.

Een eventuele (voormalig) eigenaar (of diens nazaten) zal moeten bewijzen dat, in het geval van persoonlijk bezittingen, een specifieke vondst zijn/haar eigendom is. Militair materiaal, ook al staat de naam van een soldaat erin, is nooit als persoonlijk eigendom te beschouwen.

Er is in het verleden verwarring ontstaan over het eigendom van Duits oorlogsmaterieel, naar aanleiding van een conclusie in de rapportage van fase 1 van "De archeologie van modern oorlogserfgoed". Hierin wordt beschreven dat de Nederlandse regering (in ballingschap) het Duitse oorlogsmateriaal verbeurd heeft verklaard. Om diefstal en particuliere toe-eigening te voorkomen,

¹ SIKB, Bosman & Willemsen, 2019, De archeologie van modern oorlogserfgoed 2, Waarderen en selecteren, een inventarisatie en voorstel archeologie, pagina 9.

is aangegeven dat dit materiaal toekomt aan de Staat der Nederlanden. Enkele depotbeheerders hebben dit opgevat als dat dit Duitse materiaal dus Rijkseigendom is. Dit is niet correct².

Het vuurwapen, indien dit aan de orde is, en het verbodsbord zijn eigendom van de gemeente respectievelijk de provincie.

Wat moet/kan er met deze vondsten gebeuren?

Munitie

Zoals eerder aangegeven wordt de munitie vernietigd door de EODD, in het geval van een bodemvondst gebeurd dat pas nadat registratie heeft plaatsgevonden, zodat eventueel aanwezige wetenschappelijke waarden bewaard blijven.

Vuurwapen en verbodsbord

Indien een partij, dat kan zijn de gemeente, de provincie of een derde, van mening is dat er sprake is van modern oorlogserfgoed en dat er ook een (lokaal) verhaal te vertellen is, dan kan de deponhouder (gemeente of provincie) besluiten om het erfgoed ter beschikking te stellen, over te dragen of zelf te tonen. De voorwaarden en overwegingen die daarbij gelden zijn beschreven in De archeologie van modern oorlogserfgoed 2, Waarderen en selecteren³.

Het vuurwapen kan dus niet worden afgevoerd naar de eigen locatie van het onderzoeks- en opsporingsbedrijf, ongeacht of deze wel/niet over een ontheffing van de WWM beschikt.

Vanwege deze cultuurhistorische waarde van het verbodsbord dient het verbodsbord gelijk uit de keet van de aannemer gehaald te worden en overgedragen te worden aan het depot van de gemeente, respectievelijk de provincie.

Publicaties

Relevante publicaties op de site van het SIKB, [Modern oorlogserfgoed - SIKB](#)

- De archeologie van modern oorlogserfgoed, project Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (hierna; SIKB) 204 uit 2014.
- De archeologie van modern oorlogserfgoed 2, Waarderen en selecteren, een inventarisatie en voorstel archeologie, project 204 SIKB, Modern oorlogserfgoed in relatie tot de archeologische uitvoering fase 2, uit 2019.
- Handreiking Samenloop archeologie en explosievenopruiming, werken in een veilige omgeving mét behoud van archeologische waarden, SIKB uit 2016, <https://www.sikb.nl/archeologie/opgraven-en-explosieven>.

Wetgeving

Relevante wetgeving in deze zijn:

- Wet wapens en munitie (hierna; WWM), <https://wetten.overheid.nl/BWBR0008804/2022-07-01>.
- Erfgoedwet, [wetten.nl - Regeling - Erfgoedwet - BWBR0037521 \(overheid.nl\)](https://wetten.nl/Regeling-Erfgoedwet-BWBR0037521-overheid.nl).
- Wetboek van Strafrecht (hierna; WvS) De artikelen 137c en d van het WvS verbieden belediging van groep mensen en aanzetten tot haat, discriminatie of geweld. https://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/2017-09-01#BoekTweede_TiteldeelV_Artikel137c.
- Burgerlijk Wetboek voor het aspect eigendom, [wetten.nl - Regeling - Burgerlijk Wetboek Boek 5 - BWBR0005288 \(overheid.nl\)](https://wetten.nl/Regeling-BurgerlijkWetboekBoek5-BWBR0005288-overheid.nl).

² SIKB, Bosman & Willemsen, 2019, De archeologie van modern oorlogserfgoed 2, Waarderen en selecteren, een inventarisatie en voorstel archeologie, pagina 13.

³ SIKB, Bosman & Willemsen, 2019, De archeologie van modern oorlogserfgoed 2, Waarderen en selecteren, een inventarisatie en voorstel archeologie, hoofdstukken 3 en 4.